

RAZLIKOVNA PROZODIJA

Ivo Škarić

Opći svehrvatski jezik, ili onaj koji je u članku 12. Ustava nazvan jednostavno hrvatskim jezikom, mogao bi se odrediti, parafrazirajući onu odredbu za talijanski koja glasi *lingua toscana in bocca romana*, kao *lingua stocava in bocca croata*, tj. kao štokavski jezik u hrvatskim ustima. Takav je s obzirom na to odakle je potekao, kuda je sve išao i komu je došao. A došao je svim građanima u državi Hrvatskoj i svim Hrvatima diljem svijeta, svima podjednako od Gradišća, preko Čakovca, Zagreba, Rijeke, Pule, Osijeka, Šibenika, Splita, Komiže i Dubrovnika do Mostara. Došao je svima koji govore bilo kakvim hrvatskim – čakavskim, kajkavskim, štokavskim; ekavskim, ikavskim, (i)jekavskim; s razlikovanjem ili bez razlikovanja mekih i tvrdih afrikata; s jednim naglaskom, s dva, tri, četiri ili pet različitih naglasaka riječi. Govornici sa svih tih organskih govora naočigled ujednačuju svoj javni govor u jedna opća svehrvatska “usta”.

Pod štokavskim se ovdje uzima samo onaj južnoslavenski dijasistem u kojemu se govori zamjenica *što/šta*, i to ne čitav, nego samo onaj dio u kojemu se govore tzv. novi naglasci, po kojima se i zove novoštokavski. U tom je novoštokavskom i njegov najistočniji dio gdje se još govori (i)jekavski prije nego što istočnije odatle ne skrene u ekavski. U tom tankom dijelu koji od sjevera prema jugu ide od krajnjeg zapada Srbije do istočne Hercegovine i susjednog dijela Crne Gore, tamo gdje nema nijednog autohtonog Hrvata, kolijevka je “klasičnoga” hrvatskoga standarda. Težilo se da ondje bude naša Toskana. Ondje je nađen i uzet jezik koji su opisali i razvili V. S. Karadžić i Đ. Daničić i koji su nazvali srpskim jezikom, a koji je potom bio deklarirano i stvarno polazište T. Maretiću za opis i propis hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika. Naravno, onaj stvarni književni jezik bio je nešto drukčiji i znatno doradeniji od toga. U govornom ostvarenju, napose u prozodiji, imao je jednu zapadnoštokavsku nijansu, koja ga je sitno, ali znakovito razlikovala od “klasičnoga”. Ta zapadna nijansa, ili kako se dugo govorilo, varijanta, pa i uporabna norma (Brozović, 1971.; 1981.) nikla je na novoštokavskoj podlozi srednje i zapadne Bosne i Hercegovine te u štokavskim područjima Hrvatske, jekavske i ikavske, i to u govoru Hrvata, Srba i Muslimana-Bošnjaka. Ta zapadnoštokavska “usta” u površnom slušanju jedva da se i razlikuju od onih “toskanskih” i posve je sigurno da ne mogu u sebi imati sve što govorno može i želi jedan Zagreb, jedan Split, Rijeka, Osijek... Zadatak koji je stoga pred mnogima od nas jest opisivanje upravo onog sloja svehrvatskoga koji nastaje od govornosti jezika. A taj sloj mnogo jače određuje psihosociološki identitet pojedinca i društva i

istodobno se teže podvrgava jezičnim propisima nego od govora neovisniji jezični slojevi. Taj govorni sloj svehrvatskoga standarda spontano, po zakonima kaosa, mnogo se bliže smjestio sociolingvističkom hrvatskom težištu nego što su to slojevi neovisni od govora, koji bi, uostalom, takvim usrednjavanjem izazvali izvitoperene hibride. Taj govorni sloj jezika zajedno s paralingvističkim podslojem mnogo izrazitije razlikuje četiri štokavska politički različita standardna jezika – bošnjačko-muslimanski, crnogorski, hrvatski i srpski, nego što ih razlikuju od govora neovisniji jezični slojevi. A i dobro je da ih nešto izrazitije razlikuje, jer jeziku nije u naravi samo da bude svojim govornicima dobar za komunikaciju, nego da se i što jasnije razlikuje od drugih jezika. Povijest je svakog jezika uvijek ispunjena nastojanjima da jezik bude i što savršeniji u sebi i što zasebniji.

Granice između našeg jezika i tuđih nisu uvijek bile na istom mjestu, niti se pod naš i pod tuđi jezik uvijek podrazumijevalo isto. To se odnosi ponajviše na odnose hrvatskoga i srpskoga s nastojanjima da im se međa ili posve ukloni ili da se pomakne sad ovdje, sad ondje. To je tako išlo dobrih poldrug stoljeća, a od toga u nama bližoj polovici jezične su se bitke vodile punom žestinom, o čemu svjedoče i sabrana standardološka djela i monografije te razlikovni savjetnici i rječnici; ovdje podsjećamo samo na Brozovićev *Rječnik jezika, ili jezik rječnika? Varijacije na temu varijanata* (1969.); *Standardni jezik* (1970.), na Vinceovu knjigu *Putovima hrvatskoga književnog jezika* (1978.), na Katičićeve *Nove jezikoslovne oglede* (1986.), na Babićev *Hrvatski jezik u političkom vrtlogu* (1990.), na Brodnjakov *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika* (1992.), na Vončinine *Preporodne jezične temelje* (1993.), na Kačićevu knjigu *Hrvatski i srpski – zablude i krivotvorine* (1995.), na Samardžijinu knjigu *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika* (1997.) te na mnogobrojne napise i polemike po časopisima i u novinama. Kroz to su se razdoblje nizali jezični sporazumi i dogovori koji su se redom i razvrgavali. U tim je bitkama često većina žešćih protivničkih boraca bila s unutarnje, petokolonaške strane bojišnice. Bilo je vremena kad su se protežirale istosti između tih jezika i kada su razlikama lijepljene ružne i opasne političke etikete ili su se izlagale ruglu, a opet bi naišlo vrijeme kad su bivale tražene i hvaljene razlike, a izbjegavani jednom i drugom jeziku zajednički elementi. Rezultat toga je da su unutar jezika odskočili elementi koji su označeni kao “kroatizmi” ili kao “srbizmi”, ma što oni inače tipološki i genetski bili. To su ponajprije sociolingvističke kategorije jer, kao što kaže Krstić: “Pri prosuđivanju, što je srpsko, a što hrvatsko u književnom jeziku, mnogi se služe površnim subjektivnim mjerilom, koje bi se moglo izraziti riječima ‘čini mi se’.” (Cit. prema Samardžija, 1997:192). Iako sam Krstić smatra da je za dobar sud potrebno temeljitije poznavanje, u sociolingvistici je važno upravo to “čini mi se”, jer je njoj bitan realitet upravo

subjektivan odnos prema jeziku, koji ističe simboličku vrijednost koja bitno određuje identitet jezika. Ljudi jezik, kaže Katičić, “osjećaju kao svoj ili tuđ, kao lijep ili ružan, kao njegovan ili kao zapušten. On im je simbol i uvijek nova potvrda duhovnog bića i narodnosne pripadnosti, on im je, kako veli Herder, prava domovina. (...) Taj odnos prema jeziku”, nastavlja Katičić, “može i mora biti predmet lingvističkog istraživanja ako jezična znanost želi svoj predmet svestrano zahvatiti.” (Katičić, 1986:44).

Taj smo sociolingvistički realitet pokušali ispitati na sloju prozodije riječi. Cilj nam je bio utvrditi postoji li uopće mogućnost takvog jezičnog razlikovanja, budući da i hrvatski i srpski ima iste propisane klasične Daničićeve “srpske akcente”; ako se razlikovanje iskaže, zanimljivo je doznati koji su od ponuđenih naglasnih inačica naglasni “kroatizmi”, a koji naglasni “srbizmi”. Cilj dakle nije bio da se utvrdi što su filološki gledano doista sustavni hrvatski elementi, a pogotovu ne što su srpski, o kojima naši ispitanici jedva da i mogu imati kakvu realnu predodžbu. Cilj je naprotiv bio da se ispita jezični umišljaj.

Ispitanici su bili studenti druge i treće godine fonetike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, njih 78, pretežno ženskih. Podaci o njihovom podrijetlu i o podrijetlu njihovih roditelja te o mjestu dužeg boravka gotovo ravnomjerno gustoćom prekrivaju cijeli zemljovid Hrvatske. Njima je dano na slušanje osamnaest riječi izgovorenih na dva naglasna načina u pomiješanom i slučajnom redoslijedu. Zadatak je ispitanicima bio da procijene na skali sa sedam kategorija u kolikoj je mjeri ponuđeno naglašavanje riječi tipično za srpski jezik, što su trebali označiti približavanjem broju jedan, a koliko im je to tipično za hrvatski, što su trebali odmjeriti približavanjem na skali broju sedam. Ako bi se odlučili za broj četiri, to bi značilo da je njihovo kolebanje potpuno ili da se hrvatsko i srpsko naglašavanje te riječi po njihovom sudu ne razlikuje. Ispitivane su riječi izabrane tako da omogućue uvid u tri naglasna predjela – u deklarirane specifičnosti zapadne novoštokavske akcentuacije, u razlikovnu snagu kratkih naglasaka i u novoštokavsku prenosivost silaznih naglasaka.

Razlike između zapadnoštokavskog naglašavanja, tj. tzv. uporabne ili hrvatske norme, i istočnoga, tj. “klasičnoga” naglašavanja, koje je prema Daničiću imenovano srpskim, ispitane su na trima riječima – *mene*, *izići* i *voće*, a rezultate predočuje tablica 1.

Prva od te tri riječi *mene* s kratkosilaznim naglaskom sigurno je prepoznata kao zapadna, tj. hrvatska naglasna varijanta. Isto tako je zapadnoštokavsko *izići* manje tuđe nego *izići*, premda se obje naglasne inačice nalaze na srpskoj strani ljestvice, valjda zato što je ispitanicima bez obzira na naglasak manje blizak oblik *izići* sa *i* nego *izaći* sa *a*. Od te tri riječi najzanimljivija je *voće*, koja se u hrvatskim rječnicima najčešće označava sa znakom za kratkosilazni naglasak. Dijalektološka pak Brozovićeve istraživanja upućivala bi na prednost krat-

Tablica 1 – Prosudba zapadnoštokavskoga (“hrvatskoga”) i klasičnoga (“srpskoga”) naglašavanja kriterijem tipičnosti za srpski (1) do hrvatski (7)

riječ	\bar{x}	sd	tt
mène	3,30	1,77	1,00
měne	5,92	1,25	
izíci	2,18	1,45	0,99
izīci	3,58	2,01	
vòće	4,79	1,84	0,99
vòće	3,32	1,71	

(\bar{x} – prosječna ocjena, sd – standardna devijacija, tt – test stupnja razlikovanja)

kouzlaznog *vòće* za hrvatski standard, premda autor priznaje da “Takav postupak nije normalan u evropskim uvjetima” i nije “pristaša dijalektoloških ingerencija u pitanjima jezičnog standarda” (Brozović, 1981:68), s čime se potpuno treba složiti. Mislim da mnogo jača motivacija pri standardološkim odlukama mora biti ona koja dolazi iz sociolingvističkih istraživanja poput ovoga koje se ovdje izlaže.

Budući da je za hrvatski najprošireniji, pa i povijesno najdublji, tronaglasni supstrat, tj. s jednim kratkim naglaskom, što se očituje u tome da mnogi Hrvati govoreći standardno vrlo teško razlikuju kratkosilazni od kratkouzlaznoga, uzeli smo tri normativno naglasno nesporne riječi *žèna*, *mòžda* i *preskòčiti*, koje smo dali izgovoriti i kako norma ne dopušta: *žèna*, *mòžda* i *preskòčiti*. Pitali smo se hoće li ispitanici odbaciti nestandardne naglaske kao nehrvatske, hoće li uopće praviti razliku ili hoće li možda dati prednost nestandardnim naglascima. Postoji, naime, mišljenje da u srpskom nastaje neutralizacija razlikovanja kratkih naglasaka, koja se ostvaruje kao kratkouzlazni (Kačić, 1995:126), a za hrvatski nesporno dominantna neutralizacija kroz kratkosilazni, dinamički naglasak.

Opći izgled podataka potvrđuje pretpostavku o toleriranju nepravilnih kratkosilaznih naglasaka, i to ne samo čak, nego pogotovu na nepočetnom slogu (u *preskòčiti*). Prednost koju je za hrvatski iskazao kratkosilazni naglasak u riječima *mène* i *vòće* (tablica 1) ovdje potvrđuje u inače nedvojbenom naglasku *mòžda*. Opći je zaključak da naši ispitanici prihvaćaju u velikoj mjeri kao dobar hrvatski naglasak kratkosilazni umjesto normativnog kratkouzlaznoga; u

Tablica 2 – Ispitivanje neutralizacije kratkih naglasaka

riječ	\bar{x}	sd	tt
žèna	5,10	1,80	0,25(!)
žèna	5,19	1,71	
mòžda	3,87	1,84	0,99
mòžda	4,92	1,55	
preskòčiti	5,51	1,62	0,93
preskòčiti	5,00	1,76	

manjoj su mjeri tolerantni prema kratkouzlaznom tamo gdje je norma utvrdila kratkosilazni.

Treća je ispitivana skupina naglasnih parova najzanimljivija u smislu razlikovne prozodije jer sadrži opreku, s jedne strane tzv. klasičnih naglasaka, “toskanskih”, koji su norma i u zapadnoj štokavštini, a s druge neštokavskih hrvatskih, “apokrifnih” naglasaka. Teorijsko je očekivanje ishoda iz ovog mjerenja bilo ekviprobabilno jer je teško izračunati što će prevagnuti kao hrvatskije, a što kao srpskije. S jedne strane imamo novoštokavske govornike i stoljeće i pol normativnog nastojanja kroz knjige i škole te u posljednje vrijeme i kroz javne medije, a s druge strane naglasnu dijalektalnu podlogu većinskog neštokavskog pučanstva, napose stanovnika najvećih hrvatskih gradova, što uključuje i glavninu školovane elite koja pozna strane jezike i koja ima uvid u latinski jezik. Upozorimo da za najveću količinu riječi takvih naglasnih dvojbenosti nema, a i to da skupina provjeravanih riječi ne zastupa sve naglasne dvojbe toga tipa. Ovdje su stavljena na kušnju samo neka imena zemalja na *-ija*, neke posuđenice, neke naglasne inačice u lokativu i duljina naglašenog slogovnog *r*. Rezultate predočuje tablica 3.

Novoštokavski naglasci imena zemalja na *-ija*, kao što se vidi na tablici 3a, svi odreda su prosuđeni kao izrazito srpski, dok su dugosilazni na slogu pred sufiksom ocijenjeni kao tipični za hrvatski jezik. Ti podaci pokazuju apsurdnost propisivanja hrvatske norme koja se osjeća kao norma za srpski jezik, a odbacivanje nečega što izvorni govornici osjećaju kao svoj tipičan naglasni oblik. U nešto drukčijem, ali također sociofonetskom istraživanju (Škarić, 1999.) riječ *Dalmacija* prihvaćena je podjednako poželjnih naglasaka i *Dàlmācija* i

Tablica 3 – Simbolička jezična razlikovnost nekih naglasnih inačica koje se smatraju standardnima, odnosno nestandardnima

3a – Imena zemalja na *-ija*

riječ	\bar{x}	sd	tt	riječ	\bar{x}	sd	tt
Ītālija	3,27	1,83	1,00	Dālmācija	4,23	1,62	1,00
Itālija	5,49	1,80		Dalmācija	5,73	1,54	
Jugōslāvija	2,22	1,80	1,00	Ālbānija	3,68	1,93	0,99
Jugoslāvija	5,43	1,74		Albānija	5,19	1,91	
Slōvēnija	3,74	1,82	1,00	Makēdōnija	3,03	1,75	1,00
Slovēnija	5,53	1,56		Makedōnija	5,80	1,45	

Dalmācija, a i ovdje je štokaviziran naglasak *Dālmācija* kao hrvatski moguć (tj. s prosječnom ocjenom većom od 4).

Što se tiče podataka iz tablice 3b, a koji govore o naglasku posuđenica, oni su posve u skladu s očekivanjima, jer smo već i prije utvrđivali (Škarić i dr., 1987.; Škarić i dr., 1996.; 1996.a) da je silazni naglasak u takvim riječima na nepočnim slogovima za Hrvate sasvim prihvatljiv; ovdje je samo tome dodana sociofonetska prosudba da je tzv. klasični naglasak označen kao izrazito tipičan za srpski jezik.

Slično stoji i za lokative *u vrtiću*, *u kotaru*, o kojima su podaci predočeni na tablici 3c. Upravo te dvije riječi ispitane su i u prijašnjem već spomenutom istraživanju, u kojem su lokativi s dugouzlaznim naglaskom na predzadnjem slogu (*u vrtiću*, *u kotāru*) prosuđeni kao izrazito nepoželjni, a ovdje su ti isti naglasci označeni kao tipično srpski naglasci, i to čak sa sličnom razlikom između te dvije riječi.

Na tablici 3d podaci su o dvjema riječima koje sondiraju problem skraćivanja slogovnoga ζ u hrvatskom. To se skraćivanje događa vjerojatno zato što se ustaljuje izgovaranje toga slogovnoga ζ sa šva ispred suglasničkoga r , a sam se šva ne prihvaća u standardu kao dugi samoglasnik, i k tomu nema ni razlikovne vrijednosti u jeziku. I *třg* i *přvi* su riječi koje su već prije bile ispitivane (Škarić, 1999.), kada je utvrđena težnja prema kratkom slogovnom ζ u riječi *trg* ne izrazita kao u drugim riječima. Ovdje se tomu pridodaje subjektivna prosudba da je prozodija riječi *přvi* tipičnija za srpski nego za hrvatski, a to isto samo manje izrazito i riječi *třg*.

3b – Prebacivanje/neprebacivanje silaznih naglasaka za jedan slog naprijed u nekim posuđenicama

riječ	\bar{x}	sd	tt
parlâment	2,51	1,54	1,00
parlamënt	6,50	0,82	
ambâsâdor	2,18	1,30	1,00
ambasâdor	5,36	1,66	

3c – Redukcija/neredukcija padežnoga naglasnog varijabiliteta

riječ	\bar{x}	sd	tt
u vrtiću	1,48	1,18	1,00
u vřtću	6,06	1,40	
u kotâru	2,56	1,53	1,00
u kôtdâru	5,97	1,27	

3d – Skraćivanje dugog slogovnog r

riječ	\bar{x}	sd	tt
třg	3,92	1,69	1,00
třg	5,77	1,40	
přvi	2,79	1,46	1,00
přvi	5,77	1,49	

Sve četiri skupine riječi, 3a, 3b, 3c i 3d, koje predstavljaju svaka zasebne vrlo krupne i važne naglasne kategorije, iskazuju golem rascjep između tzv. klasične naglasne norme i svehrvatskoga uobičajenog naglašavanja, koje se često naziva “pogrešnim”. Dapače, u tim je kategorijama ugrađen znak po kojem se, prema sudu naših za hrvatski jezik kvalificiranih sudaca, u velikoj mjeri razaznaje što je, s hrvatskoga stajališta, u standardnim jezicima prozodijski hrvatsko, a što srpsko. Upravo tim rascjepom prolazi, izgleda, jedna od prirodnijih međujezičnih međa. Ipak, treba imati na umu da preširoke generalizacije ispitanih uzoraka nisu valjane, kao i to da je, količinski gledano, daleko pretežniji broj riječi u kojima naši ispitanici ne bi mogli po naglasku razabrati o kojem se jeziku radi, hrvatskome ili srpskome.

I tako, dok je u prošlosti jedan koračić iskoračen iz “toskanskih” Daničićevih lijepo usustavljenih naglasaka prema zapadnoštokavskim sitnim uporabnim naglasnim odstupanjima imao, što se siline zadržavanja te žestine men-

talnih i političkih suprotstavljanja tiče, značenje koraka od sedam milja, dotle sada ovdje iskoračenje iz tog lijepog sustava, istočnog i zapadnog, za sedam velikih milja u svehrvatski naglasni “kaos”, u hrvatski jezik, u hrvatski red, u onaj način kako Hrvati umiju i vole govoriti, u izmijenjenim političkim, medijskim i jezikoslovnim uvjetima, može se činiti s osjećajem ugodne lagodne šetnje.

Sažetak

Ivo Škarić, Filozofski fakultet, Zagreb
UDK 801.612:808.62, znanstveni članak,
primljen 14. 3. 2000., prihvaćen za tisak 18. 5. 2000.

Distinctive Prosody

A group of 78 university students were asked to estimate whether certain differently stressed synonyms, often heard in Croatian public use, are more typical for the Croatian or the Serbian language. The so called classical stress was judged as more typical for Serbian and the non-standard stress as more typical for Croatian.

Literatura

1. Babić, Stjepan (1990.) *Hrvatski jezik u političkom vrtlogu*. Zagreb.
2. Brodnjak, Vladimir (1992.) *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*. Školske novine, Zagreb.
3. Brozović, Dalibor (1981.) Daničićovo mjesto među istraživačima (i sudionicima) povijesti srpskoga i hrvatskog jezika (s osobitim obzirom na akcent). U knjizi: *Zbornik o Đuri Daničiću*. Zagreb – Beograd, str. 63. – 82.
4. Brozović, Dalibor (1971.) Uz jedno vrijedno, ali kontroverzno akcenatsko djelo – razmišljanje o genezi, sustavu i normi. *Jezik*, 19, Zagreb, str. 123. – 144.
5. Brozović, Dalibor (1969.) *Rječnik jezika, ili jezik rječnika? Varijacije na temu varijanata*. Matica hrvatska, Zagreb.
6. Brozović, Dalibor (1970.) *Standardni jezik*. Matica hrvatska, Zagreb.
7. Kačić, Miro (1995.) *Hrvatski i srpski – zablude i krivotvorine*. Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
8. Katičić, Radoslav (1986.) *Novi jezikoslovni ogledi*. Školska knjiga, Zagreb.
9. Samardžija, Marko (1997.) *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*. Matica hrvatska, Zagreb.
10. Škarić, Ivo, Zrinka Babić, Đurđa Škavić, Gordana Varošaneć (1987.) Silazni naglasci na nepočetnim slogovima riječi. *Govor*, IV, 2, Zagreb, str. 139. – 151.
11. Škarić, Ivo, Đurđa Škavić, Gordana Varošaneć-Škarić (1996.) Kako se naglašavaju posuđenice. *Jezik*, 43, 4, Zagreb, str. 129. – 138.

12. Škarić, Ivo, Đurđa Škavić, Gordana Varošaneć-Škarić (1996.a) O naglašavanju složenica – još jednom nakon Vukušića. *Jezik*, 44, 2, Zagreb, str. 66. – 73.
13. Škarić, Ivo (1999.) Sociofonetski pristup standardnom naglašavanju. *Govor*, XVI, 2, Zagreb, str. 117. – 138.
14. Vince, Zlatko (1978.) *Putovima hrvatskoga književnog jezika*. Liber, Zagreb.
15. Vončina, Josip (1993.) Hrvatski jekavski dugi jat. U knjizi: *Preporodni jezični temelji*. Matica hrvatska, Zagreb, str. 123. – 154.
16. Vukušić, Stjepan (1984.) *Nacrt hrvatske naglasne norme na osnovi zapadnog dijalekta*. Pula.

MOŽE LI OSOBA UMJESTO LICA BITI GLAGOLSKA KATEGORIJA?

Sanda Ham

Odgovor se na naslovno pitanje *Može li osoba umjesto lica biti glagolska kategorija?* može odmah jednoznačno dati – umjesto da glagolsku kategoriju zovemo *licem*, možemo ju zvati *osobom*, ali ako se tako dogovorimo i ako tako prihvatimo.

Osoba ili *lice* stvar je dogovora između onih koji nazivlje stvaraju i ponajviše upotrebljavaju, dakle, stvar je dogovora između jezikoslovaca. Ali jezikoslovci nikako da se dogovore; rasprava traje već nekoliko godina; već nekoliko godina traje i dvostruka upotreba – jedni priručnici i savjetodavci nude i opravdavaju *lice*, a drugi *osobu*; osnovnoškolska je literatura utemeljena na *osobi*, a srednjoškolska na *licu*... A kako učimo buduće profesore hrvatskoga? I kako će oni učiti svoje osnovnoškolce, srednjoškolce ili studente?

Jasno je da u istoj struci dva naziva za istu gramatičku kategoriju (ili jedan naziv za dvije jezikoslovne kategorije) ne bi trebala biti u upotrebi jer se time više gubi nego dobiva. Istoznačni ili višeznačni nazivi onemogućuju jasnoću, preciznost i jednoznačnost – onemogućuju jasan, precizan i jednoznačan znanstveni opis ili ga barem otežavaju.

Neujednačena i dvostruka upotreba, znanstvene i praktične posljedice takve upotrebe razlogom su da se *osobom* i *licem* ozbiljno pozabavimo – iznesemo stručne i znanstvene razloge, razložno pokušamo razjasniti *za* i *protiv* jednoga i drugoga naziva. Svoj sam prilog takvom razjašnjenju pokušala dati u prošlogodišnjem *Jeziku* radom *Osoba, osobno, neosobno*.¹ Iako sam već u tom radu

¹ *Jezik*, god. 46., br. 3, Zagreb, 1999.